

THE BULGARIANS FROM BANAT: IMPLEMENT DIFFERENT WAYS OF TRANSMITTING BULGARIAN FOLK STORIES INTO ROMANIAN

Eliana-Alina POPEȚI, PhD Candidate, University of the West, Timișoara

Abstract: Banat, being the perfect environment for intercultural research, presents a fine example when it comes to interethnic interaction. Therefore, the first part of the study puts into perspective the specific culture of the Banat region and the research process which was followed by this article. The study in question is directed towards the community of Bulgarians living in Dudeștii Vechi, jud. Timis. Being a historical community in the Banat region, the Banat Bulgarians offer the researcher a diverse research opportunity when it comes to telling Bulgarian folk stories in Romanian. The manner of improvising traditional story telling when it comes to recording, manners of the adaptation of the text from the maternal language to the Romanian language, gives rise to an intercultural and interlinguistic phenomenon. At the same time, the study is representative of the present standing of popular folk tale, and it determines the actual portrait of the story teller as much as the process of interaction between him and the researcher.

Keywords: folk story, Banat, transmitting, Bulgarians, intercultural

Introducere

Studiul de față ar putea beneficia de două premise de început: pe de o parte, basmul popular și aria sa teoretică, iar pe de altă parte, dialogul intercultural în regiunea Banatului, unde comunitatea de bulgari este una de dimensiune istorică. Pentru a realiza o imagine a specificului cultural bănățean, voi reda o succintă descriere relevantă, fără a intra foarte mult în detalii de factură istorică:

„Situat într-o arie de interferență între centrul și răsăritul Europei, între nordul și sudul ei, străbătut de Dunăre și sprijinit de Munții Carpați, schimbând în decursul istoriei zece stăpâniri diferite, Banatul a fost întotdeauna un spațiu de siguranță și de civilizație. Specificul său se datorează în primul rând coexistenței pe suprafața lui a acestor numeroase etnii, cu religii, limbi și stadii de dezvoltare diferite, dar toate contribuind cu câte ceva la progresul general al regiunii. Dar, deși regiune profund pluriethnică și plurilingvistică, Banatul s-a evidențiat întotdeauna prin spiritul de toleranță și înțelegere între naționalitățile sale.”¹

În acest climat, bulgarii bănățeni reprezintă una dintre etniile istorice și cu un rol marcant pentru caracterul regional: „În anul 2006 s-au împlinit 268 de ani de când un grup de bulgari emigranți din nord-vestul Bulgariei s-au așezat pe meleagurile bănățene. Aceștia sunt cunoscuți în istorie cu numele de bulgari bănățeni. Timp de peste 250 de ani ei nu au avut legături cu patria de origine, trăind înconjurați de alte culturi, de alte naționalități. Cu toate acestea au reușit să-și păstreze identitatea culturală, obiceiurile, tradițiile și mai ales limba, păstrânduși totodată și identitatea națională. Ba mai mult, au reușit să creeze o cultură proprie.

¹ Mircea Rusnac, *Împotriva falsificărilor comuniste ale istoriei Banatului*, în *Banatera.eu*, [on line] URL: <http://www.banaterra.eu/romana/rusnac-mircea-impotriva-falsificarilor-comuniste-ale-istoriei-banatului>[Accesat în 20.11.2013].

Iată de ce Academia bulgară, prin vocea academicianului prof. Stojko Stojkov, consideră limba bulgarilor bănăţeni ca fiind a doua limbă literară bulgară.”²

Pe baza acestor contexte, articolul se concentrează asupra etniei bulgare din Dudeşii Vechi și vizează modul în care etniile bulgari transpun în limba română narațiuni populare din cultura maternă. Se impune totodată mențiunea că articolul face parte dintr-un studiu mai amplu, realizat în 2010-2013, care a concentrat culegerea narațiunilor de tip basmic de la mai multe etnii regionale.

Studiul de teren

Dintre multiplele forme de definire a basmului popular, voi opta spre a reproduce una a lui BarbuTheodorescu și Octav Păun, deși ar fi putut intra în discuție și alți teoreticieni români. Prin urmare: „Basmul este cea mai vastă și mai răspândită specie folclorică, corespunzând romanului din literatura cultă. Totodată, el este cea mai iubită creație populară [...] Termenul basm e sinonim cu cel de *poveste* (*povestă* și *poveastă*), deși unii folcloriști caută să-i diferențieze, prin supranaturalul din basme ce-ar lipsi în povești. În anchete întreprinse printre țărani povestitori se constată că în popor nu există termenii de legendă și fabulă: snoava este prea puțin folosită în Muntenia, iar în cuvântul de poveste sau basm se cuprind toate speciile genului”³ În descrierea celor doi autori, specia basmului este remarcată prin latura sa terminologică și faptul că unii termeni neutilizați de către populație au fost adoptați de către cercetători. În același timp, ipostaza basmului ca „cea mai iubită creație populară” va rămâne un pol de raportare pe parcursul studiului.

Pentru a nu intra în detalii de factură teoretică mai mult decât este cazul, voi direcționa lucrurile în realitatea culeasă din teren. Materialul empiric al articolului de față constituie înregistrările a două povestitoare femei, aparținătoare a două generații diferite, de etnie bulgară din Dudeștii Vechi, județul Timiș. Analizat la un nivel comparativ, materialul obținut de la cele două femei relevă atât funcții distincte ale basmului popular în prezent, cât și modalități diferite de narare a textelor în limba română.

În cazul Terezei Catarov, în vârstă de 70 de ani, lucrurile se conturează în mod involuntar într-un context al povestitului apropiat de cel tradițional. Mai exact, cea care efectuează înregistrarea narațiunilor este nepoata acesteia, Tereza Catarov. Acest detaliu schimbă în mare parte modul în care povestitoarea tratează procesul de înregistrare. Pentru a aminti câteva detalii în ceea ce privește povestitul tradițional, Mihai Pop rezumă informațiile de bază sub forma unui fragment explicativ: „Știm că seara bunici și bunicele povesteau (poate în unele locuri mai povestesc și azi) copiilor când aceștia nu stăteau atârnați de televizor. Știm că se povestea la șezătoare, la dezghiocatul porumbului, în cabanele forestiere, pe șantiere, în cazărmi, în tren în timpul călătoriilor lungi, în închisori etc. Dar consemnarea ocaziilor de a povesti este doar o abordare generală a problemei contextelor în care se performează și receptează povestirile. Ele sunt doar cadrul general de loc și timp al povestitului. Pentru a cunoaște mai bine ce determină un act de comunicare anumit, este de dorit ca în folcloristică, ca și în lingvistică, să ajungem la cunoașterea nunațată a contextelor.

² Nick Markov, *Bulgarii*, în *Banatera.eu*, [on line] URL: <http://www.banatera.eu/romana/node/927> [Accesat în 01.11.2013].

³³ Barbu Theodorescu, Octav Păun, *Folclor literar românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967, p. 213.

Acestea sunt conotate social și cultural, iar când adâncim componența grupurilor, prin indivizi, și psihologic. Ele determină locul și timpul în care se povestește și, mai mult decât atât, situațiile în care se povestește și scopul povestitorului. Aceste determinări contribuie la înțelegerea fenomenului, atât la nivelul performării, cât și la acela al receptării.”⁴

Văzut între „ocazie” , „timp”, „loc” conotație „socială”, „psihologică”, „scop”, povestitul tradițional este repus în funcțiune nu grație unui cercetător interesat de narațiuni ale bulgarilor bănățeni, ci de nepoata care determină un anumit mod de a povesti.

Tereza Catarov narează două narațiuni bulgărești în limba română și le improvizază cu interesul de a-și epata în primul rând nepoata:

Șoricica

T.C.: Să începem? Povestea pe bulgărește îi zice *Mišmšánka*.

T.C.: Și înseamnă...?

T.C.: : Și înseamnă Șoricica. Era foarte demult o familie de oameni bătrâni ...n-au avut copii, n-au avut neamuri, erau singuri șin-au avut cu cine să se înțeleagă, s-au atașat de o șoricică. Și ea i-o ajutat....

T.C.: Șoricica era a lor din gospodărie?

T.C.: Ásta...precis că de acolo, că ei au văzut că ea e foarte isteată...Prima dată au urmărit-o, ce face și tot în favoarea lor ca să-i ajute și până....nu știu cum s-or atașat așa de ea că i-o ajutat în gospodărie...Ei fiind bătrâni, n-au putut să se aplece, o legat șireturile, ce o putut ea la...posibilitatea ei...cum era...Și așa că tot timpul....plecau de acasă, n-o luau când plecau de acasă, n-o luau ca să nu se piardă sau cineva să o fure, numa'acasă. Și când plecau de acasă undeva, erau fără grijă că ea făcea toate, făcea curat, cum putea se târa pe jos...În grădină când îi vedea fugea iară după ei, smulgea până și iarba, plivea acolo....Și mult timp a fost așa, da....o dată, nu știu, de Crăciun parcă, era de sărbătoare mare, ei se duceau la biserică și erau fără grijă, iară ea avea grijă de mâncare, cum putea, se cățara pe oală, nu știu, n-am fost acolo să văd

T.C.: chicoteli

T.C.: Și...tot era pregătit și ea să pună în supă tăiței. Cum o scăpat acolo, ce o făcut

T.C.: Vai....

T.C.: O picat în oală, în supă. O picat în oală și n-o mai putut să iasă. Și atunci ei bucuroși când au venit acasă, au văzut tot rânduie, până și farfuriile pe masă și tot....Și nu-i ea să-i întâmpine, că de obicei, venea tot timpul, cum deschidea ușa venea în fața lor și striga *Mišmšánka*... așa pe bulgărește „Unde ești?”, „Hai vino”. *Mišmšánka*..... bătrânul, *Mišmšánka*... baba, nicicum nu apare și atunci ...nicicum...și au început să plângă...și nu-i răspunsă șoricica asta și atunci baba o început sădă năcaz și așa plângând moșu' când o văzut după moșu' o început babași plâneau și plâneau și plâneau și după aia s-o făcut și seară și ei tot plâneau. Și moșu' o zis „Hai că totuși acuma trebuie să trăim, suntem triști și năcăjiți, dar trebuie să trăim în continuarecă doar o mai veni cineva în ajutorul nostru ...că puterile tot mai puține sunt la oameni bătrâni. Și baba o zis „Nici nu-mi trebuie, nici nu o săniodată” și moșu' o luat polonicu' să-și pună din oală de acolo de unde era

⁴ Mihai Pop, *Folclor literar românesc, vol. I*, Editura Grai și suflet – Cultura Națională, București, 1998, p. 321.

supa, când deodată.....șoricica...că cum s-o înecat ea săraca când o vrut să pună tăiței. Na și așa de atunci iară o început să plângă, iarăși niciodată n-or mai avut oamenii ăștia așa bucurie și nici ajutor.

Poveste bulgărească

T.C.: A fost o dată un iepuraș foarte isteț. Față de ceilalți, el se descurca peste tot și ...până la urmă el s-a văzut mai presus decât toți iepurii și o zis că „De ce io să nu mă căsătoresc dacă tot sunt cel mai deștept?”

TC: Clar....

T.C.: Ei...ei nu s-au gândit la așa ceva....aștia alți

T.C. chicoteli

T.C.: Da' el, uite așa, s-o hotărât și s-o pus să caute în pădure. A încercat peste tot, prima dată la vietățile astea mai mici o încercat....

TC: La *Mišmšánka*...

T.C.: Da... la *Mišmšánka*....la ariciul...la...după aia a început cu ăștia mai mari...o dat și de căprioare, o încercat și căprioarele și lupi și nimica. Și o dată i-o surâs norocul ...a aprobat-o vulpea. Vulpea o zis „Lasă că și eu sunt de acord, te iubesc și ne luăm așa...Na...da' vulpea, ea cu alte interese, de vicleană, nu așa. El, sincer săracu' voia să fie în rând cu oamenii și tot a mers să vorbească, s-o dus la ea mereu și să stabilească cum, că el o vrut să facă chiar și nuntă...să facă...dacă așa s-a întâmplat...Au stabilit data nunții și cum era și normal nașii...Trebuia prima dată să se ocupe de nași, giveri, de ăștia iarăși și ...Până or acceptat, o găsit...lupu' să fie naș. Lupu' să fie naș da' nici lupu' iară nu-și găsește că la toți le e frică de el. Să se alinieze acolo în alaiu' ăsta...nu?

TC: chicoteli

T.C.: Și iară o trecut un timp bun până s-or....o aprobat tot pisica săraca. Ea a aprobat cu lupul să fie givăr prima dată. Na, asta-i bine. Acuma, nașii...nașii...iară nimeni. Până o găsit un aricel.

TC: chicoteli

TC: Era mai bun la suflet sau știi io? Că o aprobat să fie între ăștia periculoși, să zic așa. Și ariciu', ariciu' iară caută nicicum...Cine iară vulpe? Poate s-or înțele ele două între ele ca ăsta să fie nașu'. Deci ăsta mic de tot ...Nașu', nașa, vulpeași asta....bine și asta s-or înțele. Și acuma, să înceapă nunta. S-or adunat neamurile acolo în pădure, toți veseli, fericiți, să meargă la cununie...

C: chicoteli

TC: Și acuma să plece...S-or aliniat acolo, prima dată mirele cu mireasa, după aia giverii, nașii, după nași toți acolo ce s-or adunat. Da' pe când să plece, el fiind mai deștept, iepurele o simțit că mireasa tot îl miroase...

C.: chicoteli

TC: Și ăștia toți din jur fac semne că se îmbrățișeze, să se prindă la braț, așa să meragă cum îi normal la cununie și când s-o apropiat mai bine de el, ea o început mai tare, dar elo început inima să-i bată cum bate la iepuraș, și nici n-o putut să mai răsufle de frică.

TC: hiiiiii

TC: N-o putut să răsufle. Și ...dar o sperat totuși că o să fie bine.

TC: chicoteli

TC: Și...când s-o apropiat de el mireasa, imediat l-o mușcat de gât. Și până nuntașii or văzut tot... Nuntașii nu s-or prins imediat. Așa pe bulgărește cum se zice „*Kat ij svábda ij vîdela, mumata začya ij izela*”. Până nuntașii or văzut, mireasa o mâncat mereu.

TC: ioi

TC : Și atunci toți or început iară pe bulgărește: „*Sate uplacvat ij leșta/ ċj-i ustánala uduvîta*”. Or început toți să plângă, să bocească căvulpea mireasă o rămas văduvă....în loc să fie.....

C.: râsete

TC: O rămas văduvă din păcate...

TC: Și tu asta de unde ai aflat-o?

TC: Păi eu de la bunicii mei. Era și un fel de cântecel cu asta....

TC: Și cealaltă ?

TC: Tot așa. Că doară acuma de unde să mai auzi? Eu la 70 de ani....numa asta ce...cum o zis o femeie bătrână ...și m-am mirat, da' acuma văd că e adevărat. Zice „Ce e pe cuier, o rămas acolo agățat de cuier”. Da' acuma pe cuier nu mai este loc, deci acuma uit repede, da' asta țin minte că o fost la început pus pe cuier acolo agățat.

TC: Da.

TC: Și acuma cuieru-i plin și se cam pierd, nu mai țin minte.

TC: Da.

După cum reiese din interviul realizat de Tereza Catarov, ambele narațiuni beneficiază de un final tragic. Ele au ca fir unificator interpretarea povestitoare și modul în care ea se raportează la înregistrare. Pentru titlu, Tereza Catarov alege un cuvânt neobișnuit în limba română, *Șoricica*. Acesta constituie, în mod cert, cel dintâi semnal că povestitoarea deține un spirit creativ și improvizator de care orice bun povestitor se bucură. Mai mult, ea raționează cu fermitate la fiecare întrebare a nepoatei sale. Practic, se simulează sau mai mult, reactivează un soi de povestit cu efectul descris la un moment dat de Giuseppe Pitrè: „Noi, copiii de altădată, ne amintim aceste narațiuni pentru copiii și pe bunica cea bătrână care ne aduna în jurul ei în lungile seri de iarnă și cu un ritm bine controlat ne povestea de fii de regi și de prințese îndrăgostite, de mame vitrege rele și de ficce vitrege nevinovate, de castele fermecate și de zâne care se făceau nevăzute, de balauri care dorm cu ochii deschiși, de vulturi și păsări vorbitoare. Noi ne apropiam și cu privirile lacome, însoțeam tânărul prinț în călătoriile sale periculoase, în spaimele sale, ne bucuram de reușitele sale. Și aproape că văd afectuosa naratoare care ne domina prin vorba ei eficace, răspundea întrebărilor noastre, ținându-ne cumiți cu amenințarea întreruperii poveștii, privindu-ne pe unul sau pe altul, urmărind atenția noastră și concentrându-se pe firul poveștii sale. (trad. mea)⁵ Pe aceeași lungime de undă,

⁵ „Noi, fanciulli d'una volta, ricordiamo queste ingenuie narrazioni, e la vecchia nonna che nelle lunghe serate d'invenno, ci raccoglieva intorno a sè e con misurate cadenze ci veniva favoleggiando di figli di re e di reginelle innamorate, di perfide madrigne e di innocenti figliastre, di castelli incantati e di fate che vi servivano invisibili, di draghi dormitenti cogli occhi aperti e di aquile ed ucelli parlanti. E noi ci accendevamo nel viso, e cogli sguardi avidi accompagnavamo nei suoi pericolosi viaggi il giovane re, dividevamo le sue ansie, gioivamo de' suoi trionfi. E ci par quasi di vedere l'affettuosa narratrice dominarci colla parola efficace, rispondere a' nostri <<perchè>>, tenerci buoni colla minaccia d'una interruzione, guardarci or l'uno or l'altro tra paga della nostra attenzione e assorta nel filo della sua storia.” Giuseppe, Pitrè, *Fabe, novelle e racconti popolari siciliani raccolti*

Tereza Catarov interpretează și stimulează atenția și interesul ascultătorului amânând parca finalul tragic.

Fiecare scenă beneficiază în discursul povestitoare de o pregătire intensă. Sfășitul micului animal în ziua de duminică și în supa fierbinte atinge un ritual extrem de important pentru regiunea Banatului. Adăugarea pastelor în supă imediat înaintea sosirii familiei de la biserică și a servirii prânzului, vizează gustul proaspăt al mâncării și importanța mesei dintr-o zi de sărbătoare. Planificarea finalului tragic în acest moment justifică intenția transiterii unui anume mesaj și stimularea emoțională a publicului.

La nivelul transformării textului din pavlicheana bulgarilor bănățeni în limba română, Tereza Catarov păstrează numele personajului, mai cu seamă în adresările directe ale bătrânilor „...Și nu-i ea să-i întâmpine, că de obicei, venea tot timpul, cum deschidea ușa venea în fața lor și striga *Mišmšánka*... așa pe bulgărește „Unde ești?”, „Hai vino”. *Mišmšánka*..... bătrânul, *Mišmšánka*... baba, nicicum nu apare și atunci ...nicicum...și au început să plângă...și nu-i răspunsă șoricica asta și atunci baba o început sădă năcaz și așa plângând moșu' când o văzut după moșu' o început babași plângeau și plângeau și plângeau și după aia s-o făcut și seară și ei tot plângeau.”

Cel de-al doilea text, prezintă similitudini structurale și chiar de interpretare cu cel dintâi. Prima parte a sa, nu pare să se bucure de o intensitate narativă, de vivacitatea specifică narațiunilor populare. Cu toate acestea, modul în care este povestit, asigură că se pregătește un episod care va înviora întreg textul.

Imaginea nunții, este, de obicei, una finală în basmul popular, ea garantând un happy-end așteptat. Tot aici, detaliile despre acesata sunt reduse, în vreme ce textul Terezei Catarov prezintă toate informațiile organizatorice ale evenimentului: găsirea unei soții, a nașului, a soției pentru naș. Tot ambientul creat, scoate la iveală o carență a unei acțiuni mai veloce.

După cum atestă înregistrarea, există în permanență un liant neîntrerupt între chicotelile nepoatei și interpretarea narativă. Urmează apoi tabloul nunții, unde povestitoarea joacă un fel de rol menit să ademenească ascultătorul: „Și acuma, să înceapă nunta. S-or adunat neamurile acolo în pădure, toți veseli, fericiți, să meargă la cununie...Și acuma să plece...S-or aliniat acolo, prima dată mirele cu mireasa, după aia giverii, nașii, după nași toți acolo ce s-or adunat.” Din acest punct, evenimentele se întâmplă într-un ritm alert, ghidate de vocea povestitoare și modul în care nu se mai oprește în furnizarea unor mici detalii. Abrutizarea miresei vine pe nepregătite: „ Da' pe când să plece, el fiind mai deștept, iepurele o simțit că mireasa tot îl miroase...” Moartea micului personaj animalier nu poate fi evitată, iar ca de final, bocetul conservat în limba maternă aduce un echilibru textului.

Dincolo de exclamații și bocet, Terza Catarov prezintă și opinia sa despre acset gen de narațiuni și observă că ele sunt pe cale să se piardă. Este vorba despre un monolog mai degrabă, în care povestitoarea amintește de vorbele unei bătrâne: „Că doară acuma de unde să mai auzi? Eu la 70 de ani...numa asta ce...cum o zis o femeie bătrână ...și m-am mirat, da' acuma văd că e adevărat. Zice „Ce e pe cuier, o rămas acolo agățat de cuier”. Da' acuma pe cuier nu mai este loc, deci acuma uit repede, da' asta țin minte că o fost la început pus pe cuier acolo agățat.”

ed illustrati da Giuseppe Pitré, Con Discorso preliminare, Grammatica del dialetto e delle parlate siciliane. Saggio di novelline albanesi di Sicilia e Glossario, vol. I, Bologna, Forni Editore, 1985, p. 42, ediția online.

Textele furnizate de Tereza Catarov și exprimarea concepției sale despre satul basmului în actualitate, evidențiază deschiderea informatorilor spre acest tip de narațiuni și faptul că povestitul oral (cel dinspre bunici spre nepoți) se poate reactiva în orice moment.

La polul celălalt, Ani Talpeș, în vârstă de 49 de ani, de origine din aceeași localitate, manifestă o atitudine cu totul diferită, atât pentru procesul de înregistrare, cât și față de narațiunea pe care o pune la dispoziția cercetătorului.

Aflată la o generație distranță de Tereza Catarov, Ani Talpeș pregătește întâlnirea cu cercetătorul și nesigură de reușita resuscitării din memorie a unei narațiuni integrale, o construiește dinainte, împreună cu mama ei. Mai mult, ea tehnoredactează textul, iar la vederea aparatului de înregistrat, îl reproduce din memorie, creându-se astfel două variante:

Poveste bulgărească - varianta scrisă

Se spune că, demult, când încă zmeii mai umblau pe pământ, când oamenii își încropeau căsuțe de lut și și le împrejmuiau cu crengi, când unii lucrau pe la alții pentru câte un produs, pentru că nici bani nu erau pe vremea aceea.

Așa s-a întâmplat și cu o familie care avea un băiat de 14-15 ani, băiat care a văzut lumina zilei cu mult înainte de termen, fapt pentru care stătea prost cu judecata, fiind limitat în gândire.

Deci părinții au decis că ar fi vremea să meargă și el să câștige câte ceva pentru că fizic era foarte bine dezvoltat. L-au trimis așadar să muncească. Băiatul a bătut ceva cale până a ajuns la o casă, a întrebat dacă nu au ceva de lucru pentru el, iar gazda l-a pus de îndată la treabă. Cu toate problemele lui, băiatul era foarte harnic și și-a făcut treaba în foarte scurt timp și foarte bine. Gazda, fiind prima zi, îi dă un ac drept răsplată și îi spune ca mâine să vină iară. La întoarcere spre casă, nimerește un om cu o cocie plină cu paie. Acesta îl ia în căruță și băiatul, neștiind ce să facă cu acul, îl înfige în paie. Ajuns acasă, mama îi cere plata pentru ce a lucrat în prima zi. Băiatul îi povestește că a primit un ac și că l-a înfipt în carul cu fân cu care venise până acasă.

Mama îl dojenește și îi spune că dacă mâine primește așa ceva, să caute o hârtie, să învelească și să aducă sub braț. A treia zi primește un vițeluș și conform sfaturilor mamei a tot căutat hârtii pe drum, a tot învăluit vițelul și l-a tot strâns sub braț, de era să-l omoare. L-a băgat direct în casă, l-a pus pe masă și iar și-a primit cearta:

„Când se mai întâmplă așa, caută și tu o sfoară, leagă-l, trage-l după tine și du-l direct în stal și pune-i tulei în față.”

A patra zi, mergând tot la același om la lucru, și văzând acesta cât este de harnic, se hotărăște să-i dea fata de soție. Ion a căutat tot drumul sfiori ca să o lege și să o tragă după el, iar când a ajuns acasă, a băgat-o în stal și –a pus în față tulei, după care a fugit la mama lui să se laude cu ce a primit. Ea s-a gândit că acum a adus și vaca, când colo, era o fată. Bineînțeles că iar l-a certat și i-a spus că nu a făcut bine. Trebuia să o ia de mână și să o bage în casă și să se poarte frumos cu ea.

Vine vremea să meargă în gostie la părinții fetei și fata cum l-a știut un pic ne..., l-a rugat să asculte de ea și să facă numai cum zice ea. În primul rând, să nu mănânce mult (că el nu prea știa cât îi trebuie). Când se vor așeza la masă, să fie atent la ea și când îl va călca ea pe picior, să se oprească din mâncat. Nici nu s-au așezat bine la masă că trecu peste picioarele lui

o pisică care era de-a făta și are era un pic mai greuță. Ion a crezut că e soția lui și nu s-a atins deloc de mâncare. Degeaba au insistat toți, inclusiv ea, că Ion n-a mai gustat din bucate. Deoarece s-a înnoptat, au decis să doarmă acolo. Când toată lumea a adormit, Ion i-a zis soției că ei îi este ușor, dar el moare de foame. Ea i-a zis că nu l-a oprit nimeni, dar Ion a zis că a fost călcat pe picior de cineva. Au ajuns la concluzia că era pisica, dar totuși, el trebuia să mănânce ceva, că murea de foame. Ea l-a sfătuit să nu mai aprindă lampa, să meargă pe pipăite până la cuptor, unde știe că mama ei a așezat sarmalele care au rămas. El, bietul, a nimerit puii de pisică care între timp fătase și i-a mâncat. S-a dus înapoi în pat și a întrebat-o pe soție de ce sarmalele mamei sale miaună.

„Doamne, ai mâncat puii de pisică...? Treci și te culcă imediat!”

După un timp, i se face sete. Soția îl trimite în veci să bea vin. El deschide robinetul, bea vin cât îi pică bine, dar uită să închidă robinetul. Se duce în fundul curții la veceu, iar la întoarcere, calcă într-o baltă în dreptul beciului și simte miros puternic de vin. Soția se enervează pe el, și ca să evite cearta de dimineață cu tatăl ei, îi spune să se îmbrace repede și să plece acasă imediat. Ea se îmbracă prima și îi șoptește că ea iese, iar el să închidă ușa și să se ia după ea. Un pic amețit de la vin, el înțelege să ia ușa și să fugă după soție. După o bucată bună de fugit, soția se întoace înapoi și strigă să se grăbească, iar el îi răspunde:

„Păi ție de ce ți-ar fi greu? Păi n-ai zis tu să iau ușa?”

„Doamne, i-ai lăsat pe ai mei fără pui de pisică, fără vin și acuma fără ușă! Acum du-o până acasă că vom vedea!”

Pe drum însă, obosesc și îi apucă somnul. Ion urcă ușa pe niște crengi într-un copac și se culcă. Nu trece mult timp și sub pom vin niște zmei care îngroapă un sac de aur. Ion, ca să îi audă mai bine, se tot apleacă, până e căzu peste ei. Zmeul cel mai bătrân a început să țipe:

„Fugiți cât puteți și nu vă uitați înapoi, că cine știe cine ne-a urmărit și vrea să ne omoare!”

Când s-au îndepărtat zmeii, Ion a luat comoara, și-a luat soția și au plecat acasă. Și au trăit fericiți în belșug, doar că Ion nu a ieșit nicio clipă din vorbele soției lui, iar soția a trăit toată viața cu consolare că deși și-a luat bărbat sărac cu duhul, a ajuns să fie un om foarte bogat material.

Poveste bulgărească – varianta audio

A.T.: O să reiau ideea. Deci bunica era cea care ne povestea. N-au fost cărți pe vremea aia și multe povești nu erau cu Albă ca zăpada, cu zâne...

E.P.: Deci nu erau basme.

A.T.: Nu erau basme, erau povești din astea cumva rupte din viață, adică pățanii mai vechi, mai făcute așa, într-o altă formă, povestite, ș-așa, din care, zicea bunica, să și învățăm câte ceva, deci nu numa' să rămânem în cap cu o zână bună, cu ce știu eu ce sau, io știu niște prinți frumoși ș-atât. Să înveți ceva din basmul ăla și să rămâi cu ceva care să-ți, io știu, nu știu, să fie mai... mai cu învățăminte, sau cum să zic, să...

E.P.: Să fie mai cu tâlc.

A.T.: Cu tâlc, așa, poate că asta-i vorba, tâlc.

E.P.: Și mai târziu, când ați mers la școală ați ajuns să citiți basme sau...

A.T.: Da, mi-a plăcut foarte mult *Povești nemuritoare*. Volume întregi citeam. Chiar mi-au plăcut foarte mult. Alea da. Deja mare eram, și prin liceu, cred că tot alegeam câte o carte de *Povești nemuritoare*.

E.P.: Da, că erau atunci la modă.

A.T.: Da, erau. Și mi-au plăcut foarte mult.

E.P.: Și textul pe care l-ați pregătit pentru astăzi, de unde-l știți?

A.T.: De la mama mea. În momentul în care mi-ați spus că ați vrea să vă spun și o poveste am sunat-o și am zis:

„Mamă, te gândești la ce povești, ce știi mai frumos, ce poți să-mi spui cel mai frumos, cea mai frumoasă poveste, să o povestim și să o așternem pe-o hârtie că am să i-o transmit cuiva.”

Și nah, am scris-o pe hârtie și...

E.P.: Deci, practic, ați reconstruit-o împreună cu mama.

A.T.: Am reconstruit-o. Păi, vă dați seama că, nah eu, nespunând nici la copii nici..., m-am rupt oarecum de povești de când am citit eu, pentru mine, în liceu, când o fi fost ultimele povești așa. De atunci, gata, s-a terminat. Și-atunci n-am mai...

E.P.: N-ați transmis mai departe.

A.T.: Nu, nu, nu. Mai mult bunicii, părinții, deci mama mea, soacra mea, pentru fata mea, da' eu nu țin minte să-i fi... Oi fi povestit eu așa, puținel, la culcare, da' nu zilnic, sau nu era ceva obicei. Nu, deci nu prea, mai mult bunicii...

E.P.: Și, ce mai vreau să vă întreb... Narațiunea asta ați știut-o direct în limba română sau ați tradus-o?

A.T.: Nu, în bulgărește.

E.P.: A, în bulgărește. Și acuma ați reconstruit-o.

A.T.: Oarecum am refăcut-o, da, în românește ca să putem povesti un pic așa...

E.P.: Păi, mi-o povestiți?

A.T.: Sigur că da. Păi, se spune că tare demult, într-o familie, soț-soție, nah, nu puteau să aibe copii. Și, într-un final, Dumnezeu S-a îndurat și la ani mai înaintați s-a născut un băiețel, da' nici ăla la termen săracu'. Și, nefiind la termen, a avut niște lipsuri băiețelu'. Era mai neștiutor, mai nepriceput, mai ne-. Și atunci a crescut cu foarte multă dragoste de la părinți, a fost totul ok. Și când a crescut mărișor a trebuit să muncească și el, normal, să ducă părinții un pic, să vadă cum se muncește, cum se câștigă că, fiind și ei săracuți, trebuia să muncească și copilu' la rândul lui. Era deja june, sau cum să zic, tânăr flăcău și l-au trimis. Și copilu' a început să umble din casă-n casă și a ajuns într-un final la o familie mai înstărită, a bătut la poartă, s-a prezentat și a cerut ceva de lucru. Și-atuncea gazda respectivă ia dat ceva să facă. Și el, chiar dacă era nepriceput mintal sau ne... nu găsesc cuvântul...

E.P.: Mai puțin dezvoltat.

A.T.: Da, așa. Fizic era foarte și voinic, dar și priceput. Deci lucra orice-i dădeai și făcea treabă bună. La finalul zilei primul lui câștig a fost un ac, ac de cusut, așa a fost prima răsplată de la omul respectiv. A plecat spre casă, nah, cu leafa pe ziua respectivă și pe drum un om cu o căruță cu paie. Și el, săracu', nepriceput și așa, cum nu l-o dus, o înfipt acu' în paie. Când o ajuns în fața casei lui să coboare din căruță nu mai găsea acu'. Se dă jos, dă-l încolo de ac. Mama-l întâmpină, îl întreabă cum a fost prima zi de lucru. I-a povestit el ce lucra.

„Și plata?”

„Ei, mami, zice, să știi că am primit un ac, da' l-am băgat în paie și, când să cobor, nu l-am mai găsit.”

„Măi, mamă, zice, nu te-ai gândit și tu? Când primești ceva de genul ăsta, întorci vestuța pe dos și înfigi acel obiect în vestuța și vii cu el acasă.”

„Bine.”

A doua zi, știind el de casa respectivă și că-i de lucru acolo și că a fost bine primit, merge iarăși, face treabă bună și primește slănină, o bucățică de slănină drept răsplată. Acuma, știind de la mama că tre' s-o-nfigă în vestă, tot se chinuia să bage-n vestă slăcina. Deci el n-avea discernământ, sau cum să zic, cuvântul potrivit pentru așa. S-a chinuit s-o bage cumva. Ajunge acas', tot era uns pe vestă, tot.

„Păi, mami, ce-ai primit astăzi?”

„Uite, mamă, ce! și tot se chinuia să...”

„Vai, copilu' mami, da' nu așa! zice. Când primești ceva de genul ăsta, zice, învâluie într-o hârtie și pui frumos sub braț și, na, duci acasă.”

„Bun.”

A treia zi iarăși pleacă, iară muncește. Deja vede omul, gazda respectivă, îi foarte mulțumit de el, tot mai mult îi dă, tot mai, vrea cât mai mult să-l răsplătească, îi dă un vițel. El, săracu', tot drumu' căuta ziare și hârtii să-l învâluie și să-l bage sub braț pe vițel, să-l ducă așa, că așa o zis mama, nu. Ajunge acasă. Tot țipa săracu' vițel, plângea, se văita, cum să zic, că tot îl strângea băiatu'.

„Na, mami, ce-ai primit?”

„Păi, uite!”

„Păi da, mamă, nu așa, zice. Când primești ceva de genul ăsta cauți o sfoară, ceva, îl legi frumos și-l tragi după tine și-l pui direct în, cum se cheamă, grajd, așa, îl legi, îi pui paie în față, zice, și așa se face.”

„Bine.”

Măine-zi iarăși merge la treabă și, cum spun, omul a fost foarte mulțumit, gazda respectivă, de băiat și băiatu' o fost și frumușel. Acuma că n-o fost el mintal perfect, da' la muncă și acolo i-o dat super ok. Acuma zice, avea și el o fată, ce să facă, plăcându-i de băiat și probabil că și fata..., nu știi ce să zic, dar s-a gândit să-i dea fata, să se mărite cu acel băiat pentru că era și vrednic, și frumos și... Bine. Seara-i dă fata. El, săracu', pe tot drumu' căuta numa' sfori, tot o lega, tot o trăgea după el pe fată. Și, când o ajuns acasă, o bagă direct în grajd, o leagă de vâlăul acela, îi dă tulei, paie, fân, ce i-o da.

„Mami, hai să vezi ce ți-am adus!”

Mama, bucuroasă deja, c-o zis c-o primit și vacă, că dac-o primit vițelul acuma sigur o adus și vacă. Când o ajuns în grajd:

„Vai, zice, mamă, da' ce-ai făcut cu fata asta?”

„Păi am primit-o, zice, și am făcut cum ai zis tu.”

„Vai, mamă, da' nu-i bine, ia-o de mânuță, pune-o în cea mai nouă cameră, du-o, pune-i în față, nu știu, un pahar de apă, omenește-o, pup-o, fii cu ea drăguț, nu așa.”

În fine, na, îl învață ea cum să facă. Acuma câteva zile n-o mai mers la lucru, o rămas cu fata și duminica să meargă în gostie la părinți, să ducă fata, na, să-și vadă și ea părinții. Când s-or dus, da' în drum spre părinți, fata i-o zis:

„Măi, zice, când ajungem acolo, tu nu prea știi să te oprești când mânânci și mânânci cam cât n-ar trebui. Când văd eu ca-i mâncat destul te calc eu ușor pe picior și tu te oprești, da, să nu avem discuții.”

„Bun.”

Se duc. Ajung acolo, se pune masa, dar până să se pună supa, sau cu ce-or fi început să mânânce, trece pisica și-l atinge pe picior și el a zis:

„Na, dacă m-a atins soția,” așa s-o gândit el că-i soția, n-a mai vrut să mânânce nimic.

Degeaba s-o adus după aia supă, sarmale, ce-or fi adus oamenii, că el nu s-o atins de nimica. Toți îl îmbiau, inclusiv soția.

„Da' mânâncă ceva, da' gustă! Nu, nu, și iară nu!”

Bun. Fiind mai departe de casă, o zis că dorm la părinții fetei. Așa. S-or culcat, da' el flămând, săracu', nu mai putea de foame și știa că mama, fata știa că mama a pus sarmalele pe cuptor și i-a zis, băiatul i-a zis la fată:

„Vreau să mânânc.”

„Te duci ușor, nu aprinzi lampa, nimica, că-ți spun eu unde-s sarmale, zice, și te duci și mânânci. Să nu te audă nimeni că..”

„Că ție ți-e ușor, zicea băiatul la fată, că tu ai mâncat!”

„Păi de ce n-ai mâncat, că o fost mâncare în față.”

„Păi nu m-ai călcat?”

„Nu, dragă, nu te-am călcat. Înseamnă că o fost pisica.”

Na, atuncia s-or înțelea ei că, de fapt, nu l-a călcat. Și-atunci se scoală el tiptil, merge la sobă, și, când ia câte o sarmă de-aia mică, mieuna sarma. De fapt, mâța fătase și erau măticeii aceia. Și când vine înapoi la nevastă zice:

„Mamă, zice, ce sarmale face mumă-ta, zice, că atunci când o mușcam și o așa, zice, mieuna.”

„Vai de mine, zice, tu nu ești normal! Tu ai mâncat mâții lui maică-mea.”

Zice:

„Nu, sau se poate, nu știu, în fine.”

„Na, stă ce stă el. Acuma i-i sete.”

„Auzi, muiere, mie mi-i sete!”

„Doamne, zice, ce te mai apucă și pe tine. Du-te-n șpaiț, i-o zis unde, zice, du-te, pune-ți o cană de vin, bea și vino înapoi și te culcă să ne-odihnim că nu mai putem de obosiți.”

Na, merge el în șpaiț, deschide robinetul la vin, da' nu-l mai închide. Tot vinu' o curs. Și până să meargă el, o mers și până la toaletă, și când o venit înapoi o ajuns în dreptul șpaițului și o călcat în ceva apă și mirosea a vin. Merge înapoi la soție în pat:

„Auzi, eu cred că am făcut o prostie iarăși.”

„Păi ce-ai mai făcut?”

„Păi am dat drumul la vin și n-am mai închis robinetul.”

„Vai, zice, haida repede, îmbracă-te și hai să merem că mă omoară părinții când se scoală că mâții i-ai mâncat, vinul i-ai dat drumul, zice, suntem de miru' lumii. Hai acas'! Nu mai vreau să mai stăm.”

Na, era miezul nopții, eu știu cât noaptea. Zice:

„Hai, o iau înainte”, zice fata.

Și strigă după el să-nchidă ușa de la ieșire. El, prostovanul, a înțeles că s-o ia după el, să ia ușa. O ia și-o duce în spate și ea se grăbește, fata, se duce înainte. Când se-ntoarce strigă la el.

Cică:

„Ce faci? Nu vii?”

„Păi da ție ți-i ușor, zice băiatul, io am de cărat ceva în spate.”

„Păi ce?”

„Păi ușa!”

„Da' ce cauți dom'le cu ușa?”

„Păi n-ai zis tu s-o iau.”

Zice:

„Nu.”

Că-n bulgărește rimează s-o-nchizi cu s-o ieși, deci de aia el a înțeles că s-o ia. Na, în fine, acumă dac-ai luat-o, acumă ia-o până acas' că o ducem noi înapoi când mai venim la părinții mei. În drum spre, obosesc, îi și noapte și așa, se opresc într-o pădure și nu știu cum ajunge el să pună, zic să doarmă noaptea un pic măcar până se face ziuă. Pun, se chinuie cumva, pun aia pe niște crengi într-un pom așa și se culcă pe ușă. La un moment dat, cum dorm ei, se aud sub pom niște glasuri de oameni și se uită el în jos și erau niște zmei care vorbeau și-or îngropat niște comori acolo, chiar sub pom și cum tot se apleca să-i audă ce vorbesc și ce fac, tot de curios, pică peste ei.

Ăștia, speriați, o iau la fugă care-încotro și cel mai bătrân țipă la ei:

„Da' plecați, nici nu-ntoarceți capetele înapoi că cine știe cine îi și ne omoară și... Da' fugiți cât mai repede!”

Și zmeii s-au împrăștiat toți până la ultimul. Și ei au rămas cu comoara și, ca și concluzie, numa' un pic să mă uit aicea că... S-a consolat fata că, deși e sărac cu duhul, e bogat material și... da, asta a fost consolarea ei că, deși băiatul a fost foarte sărac cu duhul a fost bogat material și au făcut tot ce le-a dorit sufletul până la urmă și au trăit fericiți și, na, cam asta-i povestioara. Nu știu cât îi de frumoasă, da'...

E.P.: Ei, da. E foarte frumoasă. Și, spuneți-mi, când ați scris-o în limba română, ați avut vreo problemă, nu știu, era ceva ce a fost mai greu de tradus?

A.T.: Nu, dar, cum am mai spus, chestia cu ușa. Deci fata când a strigat să închidă ușa, seamnă foarte bine cuvântul ia-o cu închide-o, deci de aia a înțeles el că s-o ia după el și a scos-o din țâțâni, a luat-o în spate și a dus-o. Pe urmă sunt și alte cuvinte așa... Trebuia un pic să mă gândesc, normal, că... Nu, dar n-a fost greu, a fost ușor.

Ceea ce atrage atenția la varianta scrisă constă în observarea pregnantă a pregătirii și șlefuirii sale. Improvizația, încă de la început cu forma preluată din narațiunile românești arată interesul informatoarei spre a transmite un material cât mai calitativ. Spre deosebire de prima povestitoare, Ani Talpeș nu vizază captarea ascultătorului, însă ea nu beneficiază de un context de povestit adecvat, ci de un proces de cercetare în vederea unui studiu, decât de unul care să reactiveze o formă de povestit tradițională.

În prima variantă, protagonistul primește numele Ion, în vreme ce în varianta audio, acesta dispare. Totodată, Ani Talpeș nu conservă elemente din dialectul bulgarilor bănățeni, însă îi conferă narațiunii un caracter popular prin utilizarea unor regionalisme: „cocie” (căruță), „sarmă” (sarmală) „pe gostie” (musafiri) etc. Totodată, ea integrează

expresii actuale ca „super ok” sau exclamația „nu ești normal!”. În acest mod, textul său se situează la granița dintre resuscitare a povestitului împreună cu un mebru al familiei, pigmentarea cu regionalisme și includerea termenilor contemporani.

De dimensiuni relativ lungi în balanță cu poveștile Terezei Catarov, basmul lui Ani Talpeș arată că povestitorul mai tânăr are capacitatea de a re-crea o piesă a culturii tradiționale. Spre deosebire de prima povestitoare, Ani Talpeș nu mizează pe stilul interpretativ, însă mizează pe transmiterea unui material care atinge o valoare aproape patrimonială. Această atitudine este justificată de întreg procesul de pregătire a textului și de adaptare a sa într-o formă cât mai estetică și cât mai apropiată de storiile basmelor românești. Maniera pe care o alege informatoarea în prezentarea narațiunii sale este sugestivă pentru statutul actual al basmului popular, în mod predilect pentru informatori din generația sa și încadrați în cultura urbană.

Ceea ce supinde în debutul interviului, este raportul extrem de fragil a acesteia cu basmul propriu-zis, familia preferând poveștile realiste. În același timp, informatoarea are conștiința transmiterii unui element de patrimoniu, dar și a unui material care să servească unui cercetător venit din afară: „Mamă, te gândești la ce povești...ce știi mai frumos, ce poți să-mi spui cel mai frumos, cea mai frumoasă poveste, să o povestim și să o așternem pe-o hârtie că am să i-o transmit cuiva.”

Concluzii

Materialul analizat reprezintă un experiment sugestiv pentru povestitul tradițional, pentru cum este receptat și tratat basmul de către persoanele cu o vârstă mai înaintată și cum este considerat de cele aflate la o generație diferență. În metamorfoza textului dintr-o limbă în alta, povestitorul mai apropiat de stilul tradițional preferă să conserve bocetul și adresările directe, în vreme ce povestitorul modern îi conferă textului o anumită implicație estetică, îi adaptează cât mai aproape de formula cunoscută din cultura națională.

În urma studiului comparativ efectuat, se remarcă o ipostază aparte basmului popular, aceea de a fi o piesă de patrimoniu etnic. Deschiderea bulgarilor din Dudeștii Vechi spre acest proces de cercetare și textele narate constituie un garant pentru reușita unor cercetări mai ample. De asemenea, revenind la fragmentul din Barbu Theodorescu și Octav Păun, la caracterizarea speciei ca „cea mai iubită” dintre creațiile tradiționale, se poate constata, în mod facil necesitatea evaluării basmului popular mai cu seamă din punct de vedere teoretic. În acest caz, aplecarea atenției spre povestitorii de generații diferite și studierea comparativă a acestora, reprezintă un pol de cercetare inovator și necesar narațiunilor populare.

Bibliografie

- Pitrè, Giuseppe *Fabe, novelle e racconti popolari siciliani raccolti ed illustrati da Giuseppe Pitrè, Con Discorso preliminare, Grammatica del dialetto e delle parlate siciliane. Saggio di novelline albanesi di Sicilia e Glossario*, vol. I, Bologna, Forni Editore, 1985, ediția online.
- Pop, Mihai, *Folclor literar românesc, vol. I*, Editura Grai și suflet – Cultura Națională, București, 1998
- Theodorescu, Barbu, Păun, Octav, *Folclor literar românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967.

„Banaterra” [on line] la URL: <http://www.banaterra.eu/romana/rusnac-mircea-impotriva-falsificarilor-comuniste-ale-istoriei-banatului> [accesat la 20.11.2013]

„Banatera” [on line] URL: <http://www.banaterra.eu/romana/node/927> [Accesat în 01.11.2013].